

A SZAVAK EREJE

BÉKÉS Márton: *Világrendszerváltás.*

Kommentár Alapítvány, Budapest, 2026. 206 oldal, 3990 Ft

A szavaknak mágiája van. Amíg valami csak egy érzés, benyomás, homályos történet bennünk, addig nehezen tudunk mit kezdeni vele. Feszít, kavarg, de nem áll össze. Abban a pillanatban viszont, hogy találunk rá egy szót, egy kifejezést, mintha körvonalat kapna. A nyelv élő szövet, amely megkívánja, hogy a közösség és az egyén új kihívásaira új kifejezéseket alkosson. A modern kori nyelvújítás terméke a „tér-erő” vagy a „klímaszorongás” szavunk, melyeket ha kimondunk, nem kell hosszú körmondatokban körülírnunk a jelenséget. Elég egy jelentéssűrítő szó, mely mögött összetett történet van. A nyelv ilyenkor nem pusztán tükrözi a valóságot, hanem létre is hoz egy értelmet adó keretet. Aki nevet tud adni annak, ami körülötte történik, annak esélye van arra, hogy nem csak elszenvedője lesz a jelenségnek. Amíg nincs név, addig nincs történet, s amíg nincs történet, addig csak káosz van. Amikor megszületik a történet – a megfelelő szavakkal –, akkor az ember helyet talál magának benne. Ezért mágikusak a szavak: nem varázslatként változtatják meg a világot, hanem azzal, hogy megértést hoznak. És a megértés az első valódi lépés afelé, hogy ne csak túléljünk egy történetet, hanem értsük is azt.

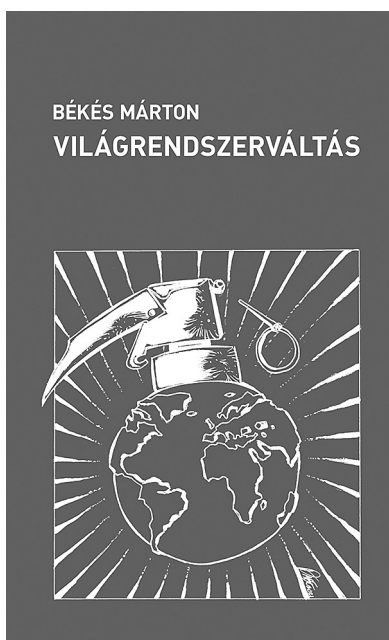
A Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda és a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport 2010 óta közösségi előfordulások, kutatások, ajánlások alapján választja ki az év szavait. 2025-ben az év szava a világpolitikai folyamatokra rávilágító szóösszetétel: a *világrendszerváltás* lett. Az új fogalom más európai nyelvekben nincsen jelen, ami végső soron az eltérő politikai köznyelv és történelmi tradíciókra utal. A kifejezés kifejezetten magyaros szóalkotás, erősen épít a rendszerváltás

1989/90-es tapasztalatára. Ugyanazt a logikát emeli fel globális szintre. A jelenségről több nyelvben is beszélnek, de a magyar „világrendszerváltás” egyedi, politikailag is erős hangulatú, csak a magyar közegre jellemző szó. Kevés olyan szavunk van, amit pontosan tudunk, hogy „ki talált fel”. Ennél a szóösszetételnél

pontosan lehet tudni, hogy ki volt az alkotó: Békés Márton, a *Kommentár* folyóirat főszerkesztője. Olyannyira, hogy a *Kommentár* 2022/4. számának blokkösszeállítása is ezt a címet kapta. A szó aztán életre kelt, s ma már minden szereplő – politikai oldalaktól függetlenül – előszeretettel használja.

Nem véletlen, hogy a névadó, Békés Márton legújabb – a *Kommentár* Alapítvány gondozásában megjelent – könyvének is ezt a címet adta. A könyv **nem pusztán külpolitikai elemzés, hanem világnézeti állásfoglalás is egy korszakhatár történelmi pillanatában**. A szerző alaptézise szerint a világrendszerváltás lényege szerkezetileg és történelmi értelemben az, hogy egyszerre három nagy

ciklus zárul le. Egyrésztől vége annak az „unipoláris pillanatnak”, amely a hidegháború végeztével teljessé vált ki, s mintegy negyedszázadon át az Egyesült Államok világhegemóniáját jelentette. Az USA relatív ereje gyengül, más hatalmaké – elsősorban Kínáé – látványosan növekszik, és közben formálódik a globális Dél politikai koalíciója. Másrésztől lezárult az az I. világháború után kialakult, nagyjából száz éven át tartó nemzetközi berendezkedés is, amely előbb Európa-központúan, majd a hidegháború idején két pólus köré szerveződve, végül pedig Amerika-központúan strukturálta a világot. Harmadrészt véget ér az az ötszáz éves ciklus is, amely Amerika felfedezésétől kezdve

a Nyugat dominanciájára épült. A tengeri hatalmak fölényét fokozatosan felváltja a szárazföldi hatalmak erősödése, elsősorban az eurázsiai szuperkontinens államainak felemelkedése. Békés nem egyszerűen egy eseménytörténetet ír, hanem korszakdiagnózist ad: rávilágít, hogy a „világrend” soha nem semleges kifejezés, mindig egy adott hatalmi konfiguráció és ideológia öngazolása. Ennek részeként visszatekint a bipoláris hidegháborús rendre, majd az 1991 utáni amerikai hegemon idősakra, amelyet a nyugati diskurzus „a történelem végének” is nevezett.

Egy történész elsődleges feladata az, hogy a múltat értelmezze. Forrásokat elemez, összefüggéseket keres, okokat és következményeket vizsgál. Nem pusztán elmeséli, „mi történt”, hanem megpróbálja megérteni és megértetni, miért történt úgy, ahogy történt. Rávilágít olyan hosszú távú folyamatokra, amelyek formálják a történelmet, még akkor is, ha a kortársak ebből keveset láttak. A legnehezebb, de talán a legérdekesebb feladat a jövőbeni kilátások vizsgálata. A jövővel kapcsolatban ugyanis pontosan az hiányzik, ami a történész legnagyobb előnye: a lezártág. A jelen még mozgásban van, a folyamatok nem futottak ki, a szereplők a pályán vannak, a döntések nem érték el teljes hatásukat. A történész láthat mintázatokat, felismerhet ismétlődő struktúrákat, megmutathat analógiákat, de nem tudhatja biztosan, hogy a mostani folyamatok ugyanúgy fognak-e végződni, mint a korábbiak. Mindez nem jelenti azt, hogy a történésznek hallgatnia kellene a jövőről! Épp ellenkezőleg: a történelmi tapasztalat, a mintázatok ismerete, a hosszú távú folyamatok átlátása különösen értékes lehet a jelen döntéshozatalában. Éppen ezért a könyv legérdekesebb része az, ami a jövő lehetséges útjait elemzi. Békés szerint ugyanis nemcsak egy nagyhatalmi átrendeződés zajlik, hanem a világot irányító szellemi rend is változik. „A megrendült világrend nemcsak a megelőző nemzetközi rendszer felbomlásából származik, és egy újnak a születéséhez vezet, hanem azzal jár, hogy a régi elvek helyébe újak lépnek” – írja.

Békés szerint a *planetáris gondolkodás* ad értelmezési keretet a világtörténelem jelenlegi szakaszához, mert számol azzal, hogy a 21. század első harmadában az idő, a tér és a technológia összehangolása bolygósinten valósul meg, miközben a Föld népeinek, nemzeteinek, kultúráinak és civilizációinak sokfélesége változatlanul megmarad. Az erre épülő *kooperatív realizmus* lesz az új világrend alaphangja. Főbb jellemzője pedig az, hogy nem globális, pláne nem globalista szemléletű lesz, hanem a bolygó egészének érdekét tekintti irányadónak. Nem egyetlen civilizáció erényeit akarja általános normává tenni, hanem mindegyikét tiszteletben tartja. Elutasít minden egyoldalú világhegemoniát, és *mellérendelő világrendet* vall. Az államok és birodalmak szintje között elhelyezkedő nagytérekben gondolkodik. Valamint kölcsönös előnyökre

épülő együttműködést és erőegyensúlyon alapuló multipoláris világrendet vetít előre. A Föld új térrendjének alapfelosztása, egymásra épülő rétegződése az állam, a régió, a nagytér és a civilizáció lesz. „A nemzetállamok tézise és a birodalmak antitézise után a nagytérek szintézise következik” – áll a könyvben.

Békés szerint a jelenlegi, háromszereplős nagyhatalmi felállást (Kína, Oroszország, USA) egy átmeneti korszaknak tekinthetjük. Ezt várhatóan egy olyan világrend váltja fel, amelyben több pólus akarata érvényesül: nagytérekbe rendeződő civilizációk lépnek színre, amelyek között erőegyensúly alakul ki, s így minden kontinens, minden kultúra egyenjogú szereplőként jelenhet meg a nemzetközi politikában. A multipoláris világrend tehát policentrikus és etnopluralista berendezkedést jelent.

A *Világrendszerváltás* egyik legnagyobb erénye az, hogy világos, jól követhető narratívát kínál egy sokszor kaotikusnak tűnő korszakra. Az olvasó számára vonzó lehet az a gondolati rend, amellyel Békés a látszólag egymástól független eseményeket – pénzügyi kríziseket, háborúkat, kulturális konfliktusokat – egy tágabb történelmi ívbe illeszti. Szintén erőssége a következetes szuverenista szemlélet: a könyv rámutat, hogy a kis és közepes államok mozgásterét nem lehet pusztán „nagyhatalmi játékszabályok” alapján leírni. Békés szerint a tudatos stratégia, a kulturális önbizalom és a stabil belső legitimitáció növelheti egy ország súlyát az átalakuló világrendben. Ez pedig különösen releváns gondolat egy magyar olvasó számára. Értékelendő továbbá, hogy a szerző nem ragad le a gazdasági vagy katonai dimenzióknál: nagy hangsúlyt helyez a szimbolikus térre, az ideológiák, narratívák, kulturális kódok szerepére. Ebben az értelemben a *Világrendszerváltás* nemcsak külpolitikai, hanem kultúrpolitikai könyv is.

Békés Márton stílusa egyszerre politikatudományi és publicisztikai. A könyv végig hivatkozik szakirodalomra, történelmi példákat mozgósít, ugyanakkor sok helyen érezhető, hogy a szerző nem csupán tudósként, hanem politikai gondolkodóként is beszél. Érzékelhető benne a vitaindító szándék. A *Világrendszerváltás* fontos hozzászólás a 21. század eleji geopolitikai és ideológiai vitákhoz. Nem semleges, nem „hideg” elemzés, hanem szenvedélyes, polemikus könyv, amely vállaltan egy szuverenista nézőpontból próbálja újragondolni az átalakulás folyamatát. Éppen ezért nem is az a feladata, hogy minden kérdésre végső választ adjon, sokkal inkább az, hogy gondolkodásra, vitára készítse az olvasót. A *Világrendszerváltás* – a könyv és a szó – legnagyobb értéke az, hogy nem fél kimondani azt, amit sokan csak sejtésként fogalmaznak meg: valóban egy világtörténelmi fordulópontra idején élünk. Aki ma érteni akarja a világpolitikai folyamatokat, annak érdemes kézbe vennie ezt a kötetet, akár egyetértéssel teszi, akár vita szándéka vezeti.

HEGEDŰS ZOLTÁN